

ЛАЗАР СТЕФАНОВИЋ (1809—1884)

Заборављени вршачки професор, прота и „љубитељ књижевства“

Оном немалом броју црквених духовника који су својим делом задужили град Вршац и његово богато културно наслеђе припада, несумњиво, и неоправдано заборављени прота Лазар Стефановић. Из постојеће литературе о њему може се напабирчити јејдва пар штурих биографских белешки. Опширније, није до сада писано. Због тога наредне ретке њему посвећујемо са жељом да учињену му неправду бар донекле исправимо, онолико, колико то простор и расположива грађа дозвољава.

Лазар Стефановић рођен је у Вршцу 28. II 1809. године у свештеничкој породици(1). Отац Андрија Стефановић му је, наводно, по националности био Румун, а мајка Српкиња(2). После свршених „малих школа“ у месту, студира право и филозофију на универзитету у Пешти као и на лицеју у Кежмарку (Словачка)(3). Окончавши започете студије, ступа у службу 1. VIII 1829. године као „конзисторијални канцелиста“ уживајући при том нарочиту наклоност владике Максима Мануиловића(4). Истовремено похађа (1829—1832) месно Српско-румунско клирикално училиште. У жељи да научи румунски језик, којим није баш најбоље владао, прво је био слушалац на српском, а потом на румунском одељењу ове установе. Богословске науке изучио је „с ванредним превасходним успехом“(5). За овим, уследио је период његовог лаганог успона у црквеној јерархији. Године 1833. произведен је у чин ђакона, а убрзо потом и у чин јерођакона са задатком да служи при месном катедралном храму(6). Као „канцелиста“ показивао је у раду такву „вредноћу, способност и тачност“ да му је у име награде додељена једна од „овомесних парохија“ и звање главног „конзисторијалног бележника“ епархије вршачке(7). Последњу дужност обављао је с таквом марљивошћу да, како вели владика Емилијан, „никад бољег чиновника имали нисмо“(8).

(1) Д. Младеновић, „Вршчани у Вршачкој Богословији 1822/23—1866/67. године. — „Народни гласник“ (Вршац), бр. 2/1941; Г. Поји, *Наставно особље српско-влахијској училишћу у Вршцу (1822—1864)*. — *Радови симпозијума о српско (југословенско)—румунским односима, Панчево*, 1971, 331; Ж. Милисавец, *Уз чланак Југословенски студенти на лицеју у Кежмарку двадесетих година XIX века*. — Зборник Матице српске за књижевност и језик XVI/1, Нови Сад, 1968, 39.

(2) *др Никола Гавриловић, Српско-румунско клирикално училиште у Вршцу 1822—1867, Нови Сад, 1983, 98.*

(3) Ж. Милисавец, нав. рад, 39.

(4) Н. Гавриловић, нав. рад, 98.

(5) Архив Српско православне црквене општине Бела Црква (даље у тексту: АСПЦО БЦ). Циркуларно писмо владике Емилијана Кејгелца бр. 870 од 25. XI 1884. године, без ближе ознаке.

(6) Н. Гавриловић, нав. рад, 98.

(7) Као под напоменом 5.

(8) Исто.

Године 1835. покушао је да дође до наставничке службе, при Српско-румунском клирикалном училишту чији је донедавно био ђак. Међутим, с обзиром на конкуренцију која је владала међу кандидатима, том приликом није имао баш много среће(9). Напокон, тек на другом „стечају“ расписаном 1839. године, након одласка наставника Николаја Грујића, Лазару Стефановићу пошло је за руком да дође до жељно очекиване службе, упркос нескривеном гунђању владике Рајачића(10). На српском одељењу овог наставног завода, Лазар Стефановић је од 1839. до 1848. године предавао ове предмете: Морално богословље, Црквена историја, Реторика, Полемика, Граматика, Црквено појање и Црквена правила(11). И на овом новом послу доћиће до највећег изражаја његова марљивост, радиност и свештеничка скромност. По речима владике Емилијана Кенгелца, професор Лазар Стефановић је своје наставничке дужности „најсавестније вршио, као што ће благодарно потврдити они многи његови потомци, Романи и Срби који данас службу у нашој светој цркви по разним овомесним крајевима службе“(12).

За време Мађарске револуције, која је 1848. године свом жеститном захватила и ове крајеве равног Баната, вршачко клирикално училиште прекинуло је свој рад. Од тада, па све до 1854. године, када је на лично залагање епископа Кенгелца обновљен рад на српском одељењу овог наставног завода, професор Лазар Стефановић обављао је дужност месног директора српских вероизаславних школа, те био члан Митрополијског Савета(13). Високо мишљење и личне симпатије владике Кенгелца нису много помогле професору Стефановићу да се наново помогне наставничке катедре. Овим покушајима се одлучно супротставио патријарх Јосиф Рајачић(14). Оправдано резигниран, као ревностан чиновник, примио је ову одлуку највише црквене јерархије стојички, мада је био крхке телесне конституције и врло „нежно здравља“.

Не прође од тада неко време, разболи се тешко у лето 1861. године белоцрквено-паланачки прота Софроније Ивачковић (1793—1861)(15). Како „неби званије протопресвитерско за времије његовог боловања какова црква трпила“, владика Кенгелц одлучи 15. IX 1861. године да „јереја Лазарја Стефановића пароха вршачког и конзисторијалног сасједатеља за место заступника протопресвитерског у окружију Паланачком постави“ са седиштем у Белој Цркви(16). После вишемесечне болести, стари прота Ивачковић се „во вјечност преселилсја“ 9/21. XII 1861. године(17). Ради „сталног подпуненија“ овог протопресвитерата, епархијска Конзисторија је својом одлуком од 14/26. XII 1861. наименовала Лазара Стефановића за администратора, а ускоро и за проту његовог будући да је тај чин стекао 14. VIII 1863. године(19).

(9) *Н. Гивриловић*, нав. рад, 98.

(10) Исто.

(11) Исто.

(12) Као под нап. 5

(13) *Н. Гивриловић*, нав. рад, 96.

(14) Исто, 208.

(15) Озрен М. Радосављевић, *Белоцрквено-паланачки прота Софроније Ивачковић (1793—1861)*. — Гласник СПЦ, Београд, св. 1, 1986, 14-18.

(16) Архив Српско-православне црквене општине у Кусићу. Цркуларно писмо владике Е. Кенгелца бр. Е-568 од 15. IX 1861. Протокол циркулара, књ. I (1861—1893).

(17) АСПЦО БЦ. Цркуларно писмо владике Кенгелца бр. Е-781 од 14. XIII 1861. године.

(18) Исто.

(19) АСПЦО БЦ. Цркуларно писмо владике Кенгелца упућено свештенству белоцрквено-паланачког протопресвитерата 14. VIII 1863.

Као човек „доброг срца и веселе нарави“ прота Стефановић је и на овој новој дужности развио „најопширнију делатност“ (20) због чега је од овомесне пастве био нарочито „обљубљен“ (21). Међутим, убрзо се „огрешо љуто о народ, давши као народни посланик свој глас Анђелићу. За ту погрешку био је морално кажњен још за живота, јер кад је при свом повратку служио службу Божију у Белој Цркви, а оно сви тамошњи грађани демонстративно изађоше из цркве“ (22). Овај немио догађај толико је потресао, иначе врло емотивног, проту Лазара Стефановића да до краја свог живота није имао смелости да служи службу у белоцркванском храму св. Петра и Павла. Ово је на изванредан начин још више озлоједило црквене општинаре и одборнике. Због тога престали су да дају принадлежности које му по оновременим црквеним канонима припадају, те је владика Кенгелц био принуђен да у неколико наврата интенивније узимајући у заштиту старог проту Стефановића. Међутим, како изгледа, чак ни та чињеница није могла одвратити црквене општинаре у њиховој чврсто решеној намери да се проте ослободе по сваку цену. Због тога су сеисти обраћали највишој црквеној јерархији, па и „Славном Српском Народном Сабору“ у Сремским Карловцима истичући, безрезервно, да прота Лазар Стефановић „дужностима својим неодговара а јошт мање љубов општине ужива“ (23).

Скрхан и изнурен, под теретом година, „склопио је очи овај Божији човек, достојан свештеник и изврстан чиновник“ 5. децембра 1884. године (24). Тим поводом, владика Емилијан Кенгелац упутио је 06. XII 1884. нарочито циркуларно писмо свештенству белоцрквано-паланачког протопресвитерата. У истом налажу да се „његова кончина по свим црквама Вашег протопресвитерата звонима огласи, имајући подједним и овај наш Циркулар у циркуларни протокол дати увести вечности ради воспоминанија“ (25).

Дело проте Лазара Стефановића је многострано, обимно и што јев рло важно, до данас недовољно проучено. У редовима који следе, осврнућемо се само на неке од активности за које сматрамо да заслужују више пажње.

Као прво, прота Лазар Стефановић је био полиглот, говорио је латински, немачки, мађарски и румунски језик (26). Ова чињеница му је унеколико омогућавала праћење савремене научне и литерарне продукције за коју је увек показивао нарочито интересовање. Много је читао, а такође и куповао књиге. Као „пренумерант“ срећемо га на сва значајнија оновремена издања. Истовремено, прота Лазар Стефановић много је радио на ширењу књиге, нарочито оне српске. Као „сокупитељ пренумерантов“, успевао је убеђивањем, и само њему знаним начинима да унесе књигу и у оне домове где она није, или врло ретко, читана. У том

(20) АСПЦО БЦ. Циркуларно писмо владике Кенгелца Е-871 од 25. XII 1884. године.

(21) „Српство“. Лист за материјалне и просветне интересне народне (Вршац), бр. 49/1884.

(22) Исто.

(23) АСПЦО БЦ. Фасцикла за период 1869—1884.

(24) Као под нап. 20.

(25) Исто.

(26) Н. Гавриловић, нав. рад, 96.

правцу остала је евидентна његова активност око растурања књиге Жан Ж. Бартелемија „Путовање младог Анахарсиса по грцији“, у преводу проте Софронија Ивачковић (Нови Сад, књ. 1-7, 1844—1845)(27).

Занимљиво да се Лазар Стефановић, као непоправљив „љубитељ књижевства“, није огледао, бар ми нисмо били у прилици да то региструјемо, у неком од тада популарних литерарних родова. Уколико је нешто и преносио на хартију, услед двосмислене калуђерске смирености и скромности, чинио је то једино за своју душу.

Као „општељубљени“ професор вршачког Српско-румунског клирикалног училишта, Лазар Стефановић узимао је видног учешћа у раду литерарног друштва „Српска слога банатска“ које је деловало при овом наставном заводу. Наиме, група клирика „међу којима је, како изгледа, било доста озбиљних и за рад спремних младих људи“ основали су 26. X 1841. године(28), без знања школске управе, горе наведено друштво, а по угледу на слична друштва која су деловала у Бечу, Пешти, Братслави, Пожуну(29) и другим местима где је српска младеж стицала своје образовање. Вршачка клирикална дружина „Српска слога банатска“ имала је за циљ да поради на књижевном образовању својих чланова, читањем књижевних саставака, оригиналних и туђих, те на оснивању друштвене књижнице(30). По свом карактеру, то је, несумњиво, једна од најстаријих ђачких дружина у Банату, па и много шире. На „скупштинама литерарног занимања“ овог друштва, своје литерарне првенце читали су клирици Никола Бибић, Сава Коларски, Коста Новаков, Срета Биримац, Манојло Тошић, а ускоро и већ прослављени „љубопевац“ Васа Живковић. Упоредо са њиховим почетничким „стихотворенијима“, читани су познати радови Мушицког, Светића, Сарајлије и других прослављених српских песника(31).

Од фебруара месеца 1842. године „Српска слога банатска“ ради са знањем школске управе, и под непосредним патронатом вршачког владике Јосифа Рајачића(32). Професор Лазар Стефановић председава „скупштином“ овог друштва почев од 16. III 1842. године. На његово лично инсистирање, исто мења име у „Катедра српског језика“. По речима „љубопевца“ Васа Живковића, професор Лазар Стефановић је поред свих професионалних обавеза „у свакој скупштини присуствовао, и својим мудрим савјетима и уредним управљањем без сваке користи, само уз част љубави к народности Србској, младеж Србску к правој цели руководио, учествујући и сам како у граматикалном дебатирању, тако и у критичним пресудама и другим литерарним задацима. Господин овај заслужио је пред целим родом Србским похвалу, с тим више, што је он први досада који је одважио се без сваке молбе и позива, да младеж ону, која ће данас сутра и сами

(27) „Застава“ (Нови Сад), од 3/15. III 1874; Писмо проте Лазара Стефановића упућено 21. II 1874. Српско-православној црквеној општини у Белој Цркви.

(28) Живковић Васа, *Песме* (Приредио Милош Ђурчин), Београд, 1907, X.

(29) Ж. Милисавац, *Грађа за историју српске ђачке дружине у Пожуну* (1839—1852). — Свеске Матице српске 10. Серија књижевности и језика 4, Нови Сад, 1988, 5-25.

(30) „Народне новине“, бр. 14/1842.

(31) „Скорошеча“ (Пешта), бр. 10/1842, стр. 58.

(32) Душко М. Ковачевић, *Политички и просветитељски рад Васа Живковића* (1819—1891). — Зборник Матице српске за историју, Нови Сад, св. 33, 1986, 12.

учитељи и наставници Србски бити, руководи, у србском језику и литератури изобрази и нејако друштво ово надаље утврди...“(33). На овако високо и ласкаво мишљење клирика Живковића, објављеног у оновременој штампи, енергично је реаговао, у духу калуђерске скромности, његов прозвани професор, оградивши се пред читалачком публиком следећим речима: „... да се он мене и мои тобоже заслуга једаред окане; иначе оглашавам све његове дописе — у колико се моје хвале тичу — за претеране“(34). Како је ускоро, после XIII скупштине држане 12. VII 1842. године(35), рад „Катедре српског језика“ дефинитивно замро, то је на изванредан начин условило и прекид сарадње професора Лазара Стефановића са тим „нејаким друштвом“ клирика. Све ово, како изгледа, није могло поколебати младог и енергичног поету Васу Живковића да се на себи својствен начин још једном одужи „општељубљеном“ професору. Овом приликом, посветио му је (1842. године) песму певану у класицистичком маниру под насловом: „Поздрав Господину Лази Стефановићу“(36). Због њене дужине, на овом месту, доносимо само њену прву строфу. Иста у транскрипцији гласи:

„Где с’ младеж српска вије,
У струне мирне бије
И чувства некар лије
Свој мио љубећ’ Род,
Ту твоја душа бдије,
За трудан не зна ход...“

Дошавши у Белу Цркву за администратора, односно проту, белоцрквано-паланачког протопресвитерата, Лазар Стефановић је уз све професионалне обавезе, развио и „најширу активност“, нарочито при раду месних српских друштава и удружења (Српско певачко друштво, Српско позоришно друштво, Српска читаоница, итд). Много радне енергије трошио је на сузбијању унијатске пропаганде из Лугоша, која је, пре његовог доласка у ову средину, већ почела да хвата своје корене. Несумњиво, највећа заслуга његова је та што је српска црква св. Петра и Павла у Белој Цркви остала у српским рукама после полувековног деобног процеса вођеног са месним румунима.

Ово би били само неки моменти из живота и рада протe и професора Лазара Стефановића. Мишљења смо да би се о њему могло још много тога занимљивог рећи, али, нека то буде за неку другу прилику, у монографији белоцрквано-паланачког протопресвитерата на којој тренутно радимо.

(33) „Скорощеча“ (Пешта), бр. 10/1842, стр. 58.

(34) „Скорощеча“ (Пешта) бр. 14/1842, стр. 83.

(35) Живковић Васа, *Песме* (Приредио Милош Ђирчин), Београд, 1907, XII.

(36) Исто, 104-105.